

ІСТОРІЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКО-БАПТИСТСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ: ПОЧАТОК ШИРОКОМАСШТАБНОГО ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Протестантизм в Україні в історичному контексті є результатом складних і тривалих духовно-релігійних пошуків та суспільної еволюції. Західнохристиянська реформована традиція, зберігши на українському ґрунті свою сталість та самобутність, доповнилася етноспецифічними рисами. Постійні обмеження – за царату, а потім за радянського тоталітаризму – формували вимушено-замкнену модель стосунків протестантських спільнот із світом. Лише розбудова незалежної, демократичної України створює можливості для вільного волевиявлення віруючих та включення їх до суспільних процесів.

Бажання відновити дійсну історію євангельського-баптистського руху в Україні – помітного та важливого складника вітчизняної протестантської традиції – поєднало зусилля дослідників Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України та Одеської богословської семінарії Всеукраїнського союзу об'єднань ЄХБ.

Розроблений спільно дослідницький проєкт передбачає кілька етапів – від створення програми та широкомасштабного бібліографічного й джерелознавчого пошуку до підготовки й видання збірки архівних матеріалів, написання монографії та навчального посібника з історії ЄХБ в Україні.

Протягом перших місяців роботи дослідниками був здійснений широкий бібліографічний пошук та розпочатий збір первинних матеріалів в архівах України, насамперед, столиці та багатьох обласних центрів, деяких архівах Москви та Петербургу. Серед

перших знахідок – документи державних органів Російської імперії, Української незалежної держави часів громадянської війни, Радянського Союзу, матеріали релігійних громад, різного роду приватні документи тощо. Пропонуємо деякі перші висновки:

1. Документи, що відносяться до передісторії євангельсько-баптистського руху в Україні, дають новий матеріал для уточнення часу його виникнення. Зокрема, серединою XVIII ст. датуються свідчення про т.зв. "квакерську ересь", про "євангельські" групи. За рапортом православного священика с.Любомирки Єлисаветградського повіту, перша штундистська громада виникла там у 1855 р. Знайдено також цінні матеріали про діяльність "Основського хрещеного братства" (м.Ігнатівка, с.Основа Одеського повіту); перших громад сіл Любомирки, Карлівки, німецьких колоній Рорбах, Старий та Новий Данціг тощо. Унікальним є документ 1873 року з описом першого молитовного будинку баптистів, побудованого у Любомирці.

2. Привертають увагу документи, присвячені діяльності видатних діячів протестантського руху в Україні: Бонекемпера, Віллера, Пріцкау, Линовського; таких самобутніх вихідців з народу, як М.Ратушний, І.Рябошапка, Т.Хлистун, Є.Цимбал та ін. Документи свідчать, що багато протестантських лідерів України минулого століття були високоосвіченими, культурними людьми, чимало з них пройшли серйозну богословську підготовку у закордонних духовних навчальних закладах.

3. Наявні документи дають серйозні підстави для уточнення інших дат з історії ЄХБ в Україні. У Центральному Історичному архіві України (м.Київ) знайдено оригінал "Краткого изложения веры Христиан Евангельского Исповедания", виданий у київській друкарні "Трудолюбие" у 1911 році. Сучасні ж автори (див., напр., передмову

перекладача до: И.С.Проханов. В Котле России. - Чикаго, 1992. - С.8) твердять, що воно публікується у 1913 р.

4. Джерела дозволяють приступити до здійснення соціально-демографічної характеристики віруючих-протестантів у різні історичні періоди. Так, вже з середини і до кінця XIX ст. в Україні складається потужний корпус євангельсько-баптистських проповідників з числа місцевих жителів. Серед представників баптизму здебільшого були люди активного віку; хазяйновиті та підприємливі, які були на той час найдинамічнішою групою населення.

5. Привертають увагу документи, що підтверджують соціальну та антимілітарну спрямованість євангельсько-баптистської проповіді. "Ратушний проводить серед штундистів соціальні ідеї" (1871 р.); "баптистський рух... приніс з собою форми життєдіяльності, що виростають на ґрунті раціоналізму і західноєвропейської свободи совісті" (1911). Це було підставою для посилення утисків з боку влади і водночас привертало простих людей.

6. Аналіз великого масиву т.зв. "справ про перехід до сектанства" дозволив приступити до вивчення ряду важливих проблем історії євангельсько-баптистського руху в Україні:

- політичних та юридичних умов існування євангельських віровизнань у різні періоди;

- процесу складання мережі громад баптистів та євангельських християн: хронологію, географічне положення (з'являється можливість сформуванати історичний атлас євангельського руху в Україні, показати основні центри, еволюцію тощо);

- дослідження історичної спадкоємності євангельської традиції, враховуючи можливе збереження родинних зв'язків, дослідження історії нині існуючих громад тощо.

Перед дослідниками постає ряд нових завдань, зокрема:

-вивчення термінів, якими позначалися протестантські течії "штундизм", "анабаптизм", "штундо-баптизм", "євангельська віра", "євангельське християнство", "баптизм"). В офіційних документах минулого це питання часто свідомо заплутувалося. У зв'язку з цим віруючі мали різний правовий статус ("баптизм" як "терпима" "закордонна" віра і "штундизм" як "розкол", що переслідувався);

-формування якомога повнішого джерельного масиву з різних історичних періодів – враховуючи недостатність джерел першої половини ХІХ ст., а також фактичну неопрацьованість архівів радянського періоду;

- подальше залучення до пошуку нових архівних центрів: закордонних, архівів релігійних організацій, приватних зібрань. Тут вкрай важливим є співробітництво з вітчизняними та закордонними дослідницькими центрами та дослідниками руху ЄХБ – як церковними, так і світськими.

Великі можливості відкриваються із прилученням до дослідницької роботи членів Братства ЄХБ на місцях. Цьому слугувала інформація про цей дослідницький проект, вміщена в газетах "Християнське життя", "Слово віри", у закордонному баптистському часописі "Післанець правди". Також було направлено звернення до всіх громад ЄХБ України з проханням надавати допомогу у збиранні історичних матеріалів. Звернення знайшло позитивний відгук у багатьох громадах. Позитивну оцінку отримало дослідження на міжнародній історико-богословській конференції у Санкт-Петербурзі (жовтень 1994 р.).

Реалізація дослідницького проекту з історії ЄХБ України є одним з помітних явищ сучасного етапу історичних досліджень в Україні.

О.Кошовий, Я.Полотнюк (Львів)

КАРАЇМСЬКИЙ СЛІД У ЗОЛОЧЕВІ

(Відкриття Філіпа Міллера)

Повідомлення за матеріалами статті «Evidence of a Previously Undocumented Karaite Presence in Galicia by Philip E. Miller, New York // Studies in Bibliography and Booklore, 1989, vol 17, library of Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion.

Обставини історичної долі караїмів Галичини й Волині та їх культурна спадщина привертають до себе дедалі більшу увагу дослідників як зі самого караїмського середовища, так і австрійських, польських, єврейських, українських вчених академічного напрямку від середини ХІХ ст. Бібліографію галицького караїмознавства до кінця 1970-х рр. подає Павло Магочий (Magosci P.R., Galicia. A Historical Survey and Bibliographic Guide, Univ. of Toronto Press, 1983, pp. 252-255.

Більш загальною є вибрана бібліографія в посиланнях до статті Євгена Крамара "Караїми. Хто вони?" // Літопис Червоної Калини, 1994, 1-3, стор. 60-62. Сучасний стан та завдання українського караїмознавства окреслені Юрієм Кочубеем в статті "Пристрастний збирач спадщини. До 200-річчя від дня народження Абрахама Фірковича" (журнал "Всесвіт").